

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Δημήτρης Δ. Παπαδημητρίου
3η Γυμνασίου
Κολλέγιο Αθηνών

Περιεχόμενα

Η Ελλάδα με τους Νικητές του Μεγάλου Πολέμου	2
Ελευθέριος Βενιζέλος και Κωνσταντίνος Α΄	3
Διαφωνία και Εθνικός Διχασμός.....	4
Η Ελλάδα στον Πόλεμο	5
Η Ελληνική Συμβολή στη Νίκη.....	8
Επίλογος και Διδάγματα	8
ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ	10
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	11

Η Ελλάδα με τους Νικητές του Μεγάλου Πολέμου

Στις 18 Οκτωβρίου 1918 το Βρετανικό θωρηκτό Αγαμέμνων βρίσκεται αγκυροβολημένο στον όρμο του Μούδρου στη Λήμνο. Την ίδια ημέρα υπογράφεται επάνω σε αυτό η Συνθήκη του Μούδρου μεταξύ των συμμαχικών δυνάμεων της Αντάντ και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σηματοδοτώντας ουσιαστικά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Μετά την υπογραφή της συνθήκης του Μούδρου, ναυτική μοίρα των νικητών συμμάχων, στην οποία συμμετέχουν και τα ελληνικά θωρηκτά "Κιλκίς" και "Αβέρωφ", περνά τα Στενά του Ελλησπόντου και αγκυροβολεί μπροστά από τα ανάκτορα του Ντολμά Μπακτσέ στην Κωνσταντινούπολη. Η ελληνική σημαία είναι πλέον ορατή από την Αγία Σοφία και το Η2 Ελληνικό Σμήνος εκτελεί θαυματικούς ελιγμούς πάνω από αυτή. Η Ελλάδα είναι με το μέρος των νικητών του Μεγάλου Πολέμου, όπως λεγόταν ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος πριν το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, περήφανα παρούσα σε μία ημέρα που την φέρνει τόσο κοντά στο όνειρο της Μεγάλης Ιδέας. Η ημέρα αυτή δεν θα είχε έρθει ποτέ αν δεν είχε γεννηθεί στις Μουρνιές Χανίων τον Αύγουστο του 1864 ο Ελευθέριος Βενιζέλος.

1.1 Τα Ελληνικά θωρηκτά "Κιλκίς" και "Αβέρωφ" στην Κωνσταντινούπολη

Απαραίτητη προϋπόθεση όμως για τη συμβολή της Ελλάδας στη νίκη κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν η συμμετοχή και συμπαράταξη με τις νικήτριες δυνάμεις. Κανείς δεν μπορεί να πιστωθεί περισσότερο από τον Ελευθέριο Βενιζέλο τις αποφάσεις που έβαλαν την Ελλάδα στον πόλεμο και στο στρατόπεδο των νικητών. Αποφάσεις που πραγματοποιήθηκαν παρά τις λυσσαλέες αντιδράσεις από πανίσχυρους αντιπάλους που μόνο μία ιδιαίτερα ισχυρή και χαρισματική προσωπικότητα θα μπορούσε να υπερνικήσει.

Ελευθέριος Βενιζέλος και Κωνσταντίνος Α΄

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος άρχισε στις 28 Ιουλίου 1914 με την κήρυξη του πολέμου από την Αυστροουγγαρία στην Σερβία. Αν και η ουσιαστική εμπλοκή της Ελλάδας στον πόλεμο είχε αρχίσει νωρίτερα, το επίσημο Ελληνικό κράτος εισέρχεται στον πόλεμο τον Ιούνιο του 1917, σχεδόν 3 χρόνια μετά την έναρξή του. Η καθυστέρηση αυτή οφείλεται στην απόλυτη διάσταση απόψεων μεταξύ του βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ (εφεξής Κωνσταντίνος) και του πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου (εφεξής Βενιζέλου). Ο Κωνσταντίνος πιστεύει ότι η Ελλάδα θα πρέπει να διατηρήσει ουδέτερη στάση και να αποφύγει τη συμμετοχή της στον πόλεμο. Στον αντίποδα, ο Βενιζέλος πιστεύει ακράδαντα ότι το συμφέρον της Ελλάδας είναι να συμπαραταχθεί στον πόλεμο με τις δυνάμεις της Αντάντ ώστε να εξασφαλίσει τα κέρδη των Βαλκανικών πολέμων και ως νικήτρια δύναμη να απαιτήσει παραπάνω εδαφικά οφέλη στις αλύτρωτες περιοχές που επικρατεί το Ελληνικό στοιχείο.

1.2 Ο Κωνσταντίνος Α΄ Βασιλεύς των Ελλήνων

Λίγο πριν την έναρξη του πολέμου, η Ελλάδα έχει βγει νικήτρια από τους Βαλκανικούς Πολέμους. Η έκτασή της έχει αυξηθεί κατά 70% και ο πληθυσμός της από 2.700.000 σε 4.800.000. Οι προτεραιότητες είναι η απόλαυση των αγαθών της ειρήνης, η ανασύνταξη των δυνάμεων και η ενσωμάτωση των νέων εδαφών και πληθυσμών. Ο Κωνσταντίνος είναι ο κατ' εξοχήν υπέρμαχος της άποψης ότι η Ελλάδα θα πρέπει να ασχοληθεί με τα παραπάνω και να αποφύγει την εμπλοκή της σε ένα νέο και πολύ μεγαλύτερο των Βαλκανικών πόλεμο. Όμως ο Κωνσταντίνος έχει και έναν άλλο σημαντικό λόγο. Έχει σπουδάσει στη Γερμανία, είναι θαυμαστής της Γερμανικής κουλτούρας και σύζυγος της Σοφίας της Πρωσίας, αδελφής του Γερμανού Αυτοκράτορα. Γύρω από τον Κωνσταντίνο υπάρχει ένα σημαντικό κομμάτι πληθυσμού που αποστρέφεται νέες περιπέτειες, είναι ικανοποιημένο με το μέγεθος της χώρας, δεν πιστεύει ότι κινδυνεύουν ή δεν ενδιαφέρεται για τα εδάφη-κέρδη των Βαλκανικών πολέμων και δεν ονειρεύεται μία ακόμη μεγαλύτερη Ελλάδα που θα περιλαμβάνει τους υπόλοιπους υπόδουλους Έλληνες.

2.2 Ο Ελευθέριος Βενιζέλος

Διαμετρικά αντίθετος με την άποψη του Κωνσταντίνου είναι ο Βενιζέλος. Η χαρισματική του διορατικότητα, η πολιτική του ευφυΐα, η βαθιά κατανόηση της διεθνούς πολιτικής σκηνής, των ισορροπιών και της διπλωματίας, δεν του αφήνουν καμία αμφιβολία ότι το συμφέρον της Ελλάδας είναι να συμπαραταχθεί με την πλευρά της Αντάντ το συντομότερο. Δίπλα του βρίσκονται όλοι όσοι δεν συμβιβάζονται με την ιδέα της μικρής και ασήμαντης Βαλκανικής χώρας και βρίσκουν την πιο δυναμική τους έκφραση στο πρόσωπο των ασυμβίβαστων νεαρών αξιωματικών που με το κίνημα στου Γουδή τον Αύγουστο του 1909 άνοιξαν το δρόμο για να αναλάβει τις τύχες της χώρας ο επαναστάτης του Θερίσου (Ελευθέριος Βενιζέλος) και να την οδηγήσει από την απαξίωση του πολέμου του 1897 ένα βήμα πριν το όραμα της Ελλάδας των 2 ηπείρων και των 5 θαλασσών.

Διαφωνία και Εθνικός Διχασμός

Η επίθεση της Αυστροουγγαρίας στη Σερβία αποτελεί κατά τον Βενιζέλο λόγο εξόδου της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Σερβίας λόγω συμβατικής υποχρέωσης. Ο Κωνσταντίνος δεν συμφωνεί ισχυριζόμενος ότι η υποχρέωση αφορά μόνο επίθεση από Βαλκανική δύναμη. Είναι μία ακόμη ανοικτή σύγκρουση των δύο ανδρών και δεν είναι η πρώτη φορά. Ο Βενιζέλος δεν δίστασε να απαγορεύσει στον Κωνσταντίνο τον Οκτώβριο του 1912 να κινηθεί προς το Μοναστήρι (Μπίτολα) και τον διέταξε να κινηθεί αμέσως προς κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Η αποφασιστικότητα και η ταχύτητα των αποφάσεων του Βενιζέλου έσωσε τότε την πρωτεύουσα της Μακεδονίας από τον Βουλγαρικό στρατό που ήταν προ των πυλών.

Ο Εθνικός Διχασμός έχει αρχίσει και θα συνεχίζει να ταλανίζει τη χώρα για δεκαετίες. Οι Έλληνες θα χωριστούν στα δύο, σε Βενιζελικούς και Βασιλικούς. Ο τύπος της εποχής, υποκινούμενος και υποστηριζόμενος από τα εγχώρια αλλά και εξωτερικά συμφέροντα, θα υποδαυλίζει συνεχώς τα πάθη. Πράξεις τυφλού και υπερβολικού φανατισμού θα συμβούν σε όλη τη χώρα. Πράξεις ντροπιαστικές και ανάξιες της ιστορίας μας και του πολιτισμού μας, όπως το Ανάθεμα του Βενιζέλου από τον αρχιεπίσκοπο Αθηνών Θεόκλητο στο πεδίο του Άρεως στην Αθήνα

το Δεκέμβριο του 1916. Η Μικρασιατική καταστροφή θα είναι σε λίγα χρόνια το καταστροφικότερο αποτέλεσμα του διχασμού.

Η είσοδος στον πόλεμο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων (Γερμανία και Αυστροουγγαρία) τον Οκτώβριο του 1914 είναι η πρώτη δικαίωση του Βενιζέλου που βλέπει το έναν από τους δύο προαιώνιους εχθρούς της Ελλάδας στο αντίθετο της δικής του επιλογής στρατόπεδο. Ο Βενιζέλος υποστηρίζει θερμά την πρόσκληση των Αγγλογάλλων για υποστήριξη της Ελλάδας στις επιχειρήσεις της Καλλίπολης προσβλέποντας σε μελλοντικά εδαφικά οφέλη στην Μικρά Ασία. Η άρνηση του Κωνσταντίνου στην πρόταση για συμμετοχή, η οποία υποστηρίζεται από αναλύσεις του Γενικού Επιτελείου που προβλέπουν, προφητικά, αποτυχία, φέρνει τους δύο άνδρες ξανά αντιμέτωπους. Ο Βενιζέλος αναγκάζεται σε παραίτηση.

Η υποστήριξη της μεγαλύτερης μερίδας του Ελληνικού λαού στον Βενιζέλο εκφράζεται με την νίκη του στις εκλογές τον Ιούνιο του 1915. Βλέποντας το δεύτερο παραδοσιακό εχθρό, τη Βουλγαρία, να ετοιμάζεται για επίθεση εναντίον της Σερβίας, εξασφαλίζει στις 15 Οκτωβρίου του 1915 την έγκριση του κοινοβουλίου για αποστολή Ελληνικού στρατού στη Σερβία. Την ίδια μέρα ο Κωνσταντίνος τον εξαναγκάζει για δεύτερη φορά σε παραίτηση και στο σημείο αυτό ξεκινά ουσιαστικά η εμπλοκή της Ελλάδας στον πόλεμο.

Η Ελλάδα στον Πόλεμο

Μπροστά στον κίνδυνο να χάσει η Ελλάδα όσα κέρδισε στα πεδία των μαχών και της διπλωματίας, ο Βενιζέλος εφαρμόζει το μακιαβελικό δόγμα «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα». Με μία προφανώς αντισυνταγματική πράξη προσκαλεί τις δυνάμεις της Αντάντ να αποβιβαστούν στην Θεσσαλονίκη. Οι πρώτοι στρατιώτες φτάνουν στη Θεσσαλονίκη την ημέρα της παραίτησής του.

4.1 Γάλλοι στρατιώτες στη Θεσσαλονίκη το 1915

Ο Βενιζέλος έχει την πολιτική οξυδέρκεια να δημιουργήσει ντε φάκτο καταστάσεις ώστε να παρακάμψει και μετά να απομακρύνει το εμπόδιο Κωνσταντίνος ώστε να πετύχει τους στόχους του που ταυτίζονται με το εθνικό συμφέρον. Οι κινήσεις του υποστηρίζονται από τις κυβερνήσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας. Είναι γνωστή η φιλία του με τον πρωθυπουργό της Αγγλίας, Λόουντ Τζορτζ, και έχει έρθει η ώρα να την εκμεταλλευθεί στο έπακρο.

Η αρχική παρουσία των συμμάχων στη Θεσσαλονίκη ήταν μικρή και δεν μπόρεσε να αποτρέψει τη συντριπτική ήττα της Σερβίας από τη συντονισμένη επίθεση των Γερμανών, των Αυστριακών και των Βουλγάρων. Η κατάκτηση της Σερβίας φέρνει τις κεντρικές δυνάμεις στα Ελληνικά σύνορα και πολύ κοντά στους συμμάχους. Δημιουργείται στην περιοχή ένα από τα πιο κρίσιμα μέτωπα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, το Μακεδονικό. Χάρη στην κίνηση του Βενιζέλου, η Θεσσαλονίκη και η Βόρεια Ελλάδα αποκτούν στρατηγική σημασία για τους συμμάχους.

Η επόμενη κίνηση του Βενιζέλου θα είναι η πιο καθοριστική για τη συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο. Τον Αύγουστο 1916 εκδηλώνεται το πολιτικοστρατιωτικό κίνημα της Εθνικής Αμύνης στη Μακεδονία, στα νησιά του Αιγαίου και στην Κρήτη. Αρχηγός του κινήματος ήταν ο Βενιζέλος και είχε την υποστήριξη της Αντάντ. Το κίνημα επικράτησε και σχημάτισε την Κυβέρνηση Εθνικής Αμύνης στη Θεσσαλονίκη. Κύρια αφορμή για την εκδήλωση του κινήματος ήταν η ντροπιαστική, χωρίς αντίσταση, είσοδος τον Μάιο του 1916 των Γερμανών και των Βουλγάρων στην ανατολική Μακεδονία και η ολική αιχμαλωσία χωρίς μάχη του 4^{ου} Σώματος Στρατού στην Καβάλα. Οι βάσιμες φήμες ότι προσκλήθηκαν από τον πρωθυπουργό του Κωνσταντίνου, Στέφανο Σκουλούδη, ώστε να απομακρύνουν τις συμμαχικές δυνάμεις από την Μακεδονία πλήγωσαν ακόμη περισσότερο την εθνική αξιοπρέπεια. Με την Ελλάδα χωρισμένη στα δύο, ο Βενιζέλος πετυχαίνει τον σκοπό του να μπει, έστω και έτσι, η Ελλάδα στον πόλεμο.

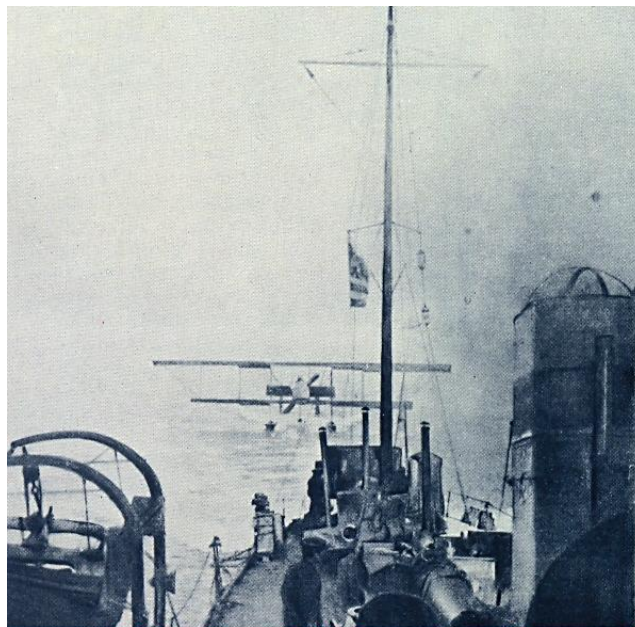
Τον Ιούνιο του 1917, μετά από μία περίοδο συγκρούσεων μεταξύ των Γαλλικών και των φιλοβασιλικών δυνάμεων στην νότια Ελλάδα, ο Κωνσταντίνος υποχρεώνεται από τους Γάλλους να εγκαταλείψει το θρόνο. Ο Βενιζέλος επιστρέφει στην Αθήνα ως πρωθυπουργός και κυρήσσει τον πόλεμο στις Κεντρικές δυνάμεις στις 28 Ιουνίου.

Η Ελλάδα σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα γίνεται ισότιμος σύμμαχος της πολυεθνικής συμμαχικής δύναμης που πολεμάει στο Μακεδονικό μέτωπο. 9 μεραρχίες, 300.000 χιλιάδες Έλληνες, ενώνονται με τη συμμαχική δύναμη και πολύ σύντομα κερδίζουν την εκτίμηση και το σεβασμό τους. Ο στρατός της Εθνικής Άμυνας που πολεμά δίπλα στους συμμάχους από την άνοιξη του 1917 είχε δείξει τα πρώτα δείγματα. Ο Ελληνικός στρατός διακρίνεται και σημειώνει επιτυχίες που επηρεάζουν την έκβαση του πολέμου. Κορυφαία στιγμή η στρατηγικής σημασίας νίκη επί των Βουλγάρων στο Σκρα ντι Λέγκεν. Στη μάχη της Δοϊράνης, στο όρος Γκένα, στο Στρυμώνα και σε όλο το Μακεδονικό μέτωπο ο Ελληνικός στρατός πολεμάει ηρωικά και συμβάλλει στη νίκη μέσα σε απάνθρωπα δύσκολες συνθήκες που περιγράφει γλαφυρά ο Στρατής Μυριβήλης.

4.2 Βενιζέλος και Κουντουριώτης επιθεωρούν άγημα της Μεραρχίας Αρχιτελάγους που πολέμησε στη Μάχη του Σκρα ντι Λέγκεν

Το πολεμικό ναυτικό λόγω του παροπλισμού του από τους συμμάχους δεν πρόλαβε να έχει σημαντική συμβολή. Ωστόσο, η σημαία κρατήθηκε ψηλά από το Ναυτικό Αεροπορικό Σώμα (ΝΑΣ). Με ηγέτη τον Πλωτάρχη Μωραϊτίνη, μία θρυλική μορφή αεροπόρου, βομβαρδίζει Βουλγαρικούς, Γερμανικούς και Τουρκικούς στόχους, εκτελεί πλήθος αναγνωριστικών πτήσεων και βοηθά το πυροβολικό με τις παρατηρήσεις του. Με την εξουδετέρωση των δύο Τουρκικών Θωρηκτών Γιανυζ Sultan Selim και Midili βάζει φραγμό στις τουρκικές φιλοδοξίες στο Αιγαίο.

4.3 Το σκάφος του Μωραϊτίνη Farman MF.7 ρυμουλκείται από το αντιτορπιλικό «Βέλος» μετά την επιτυχή αποστολή του στα Δαρδανέλια.

Η Ελληνική Συμβολή στη Νίκη

Η συμβολή της Ελλάδος στη συμμαχική νίκη έχει μάλλον υποτιμηθεί και δεν αποτέλεσε πηγή εθνικής υπερηφάνειας. Είναι από τα λιγότερα συζητημένα θέματα της ιστορίας μας. Ίσως γιατί επισκιάστηκε από τη σημαντικότερη και διεθνώς αναγνωρισμένη συμβολή της χώρας μας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και έμεινε στη σκιά της. Ένας άλλος λόγος ίσως να είναι ότι στις ημέρες αυτές γεννήθηκε ο Εθνικός Διχασμός που προκάλεσε ντροπιαστικές καταστάσεις μέχρι την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο, αποκορύφωσε την τοξική του δράση με την Μικρασιατική Καταστροφή και συνέχισε να δηλητηριάζει τη ζωή της χώρας για δεκαετίες.

Και όμως ήταν σημαντική. Η απόφαση του Βενιζέλου να δημιουργήσει ένα νέο μέτωπο στη Μακεδονία καθήλωσε σημαντικό αριθμό των Κεντρικών Δυνάμεων στην περιοχή μέχρι το τέλος του πολέμου στερώντας τους από το Δυτικό Μέτωπο. Έσωσε τον υποχωρούντα Σερβικό στρατό που βρήκε ασφαλές καταφύγιο στην Ελλάδα και μπήκε ξανά στον πόλεμο. Ο Ελληνικός στρατός μπήκε αποφασιστικά στην εικόνα το 1918, τη χρονιά που συνέβησαν τα περισσότερα γεγονότα που έκριναν την έκβαση του πολέμου. Νίκησε σε μάχες στρατηγικής σημασίας με κορυφαία στιγμή την μάχη του Σκρα. Με τη ναυτική του αεροπορία στέρησε από τις Κεντρικές Δυνάμεις το Αιγαίο αφήνοντας τις θάλασσες ελεύθερες στους συμμαχούς. Ταπεινώθηκε από τις αποφάσεις του Κωσταντίνου μα χάρη στο Βενιζέλο αναστήθηκε και οι Έλληνες στρατιώτες βρέθηκαν άξια στην παρέλαση της νίκης στο Παρίσι.

5.1 Ελληνικό άγημα στην παρέλαση της νίκης στο Παρίσι το 1918

Επίλογος και Διδάγματα

Ίσως να είναι λάθος να εκτιμήσουμε τη συμβολή της Ελλάδος κοιτώντας μόνο τα γεγονότα των δύο τελευταίων χρόνων του πολέμου. Ο καθηγητής Eugen Weber είπε ο Α΄ Παγκόσμιος

Πόλεμος ξεκίνησε το 1914 και τελείωσε το 1945. Για την Ελλάδα ίσως ξεκίνησε το 1912 και τελείωσε το 1949 με τη λήξη του Εμφυλίου. Μέσα σε αυτά τα χρόνια γράψαμε σελίδες χρυσής δόξας αλλά προσθέσαμε και μελανές. Προσπαθώντας να εκτιμήσουμε τη συμβολή της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι οι μελανές σελίδες θα ήταν πολύ λιγότερες, ίσως και να μην υπήρχαν, αν είχαμε εμπιστευτεί στον Ελευθέριο Βενιζέλο στο τιμόνι της ιστορίας. Ίσως να μας είχε οδηγήσει και στην επίτευξη των εθνικών πόθων και να ήταν διαφορετική η θέση της Ελλάδας στον παγκόσμιο χάρτη σήμερα. Αλλά δυστυχώς η ιστορία δε γράφεται με υποθέσεις. Το ελάχιστο που μπορούμε να κάνουμε είναι να καταλάβουμε τα διδάγματά της και να μην επαναλάβουμε τα ίδια λάθη. Η μελέτη της πολιτικής παρακαταθήκης του Ελευθέριου Βενιζέλου θα βοηθούσε τα μέγιστα σε αυτό.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Πολεμικό Ναυτικό - Επίσημη Ιστοσελίδα, www.hellenicnavy.gr/el/a-pagkosmios-polemos.html.

Πολεμική Αεροπορία. “Α' Παγκόσμιος Πόλεμος (1914-1918).” 2 Ιαν. 2018, www.haf.gr/history/haf-history/1914-1918/.

“Η Μάχη του Σκρα (17/30 Μαΐου 1918).” Θέματα Στρατιωτικής Ιστορίας, 4 Σεπτ. 2017, stratistoria.wordpress.com/1914-ww1/1918-skra/.

Λαμπράκης, Γιώργος. “31 Οκτωβρίου 1918 - Τα θωρηκτά Αβέρωφ και Κιλκίς στην Κωνσταντινούπολη!” Defence Line, defenceline.gr/index.php/history/item/549-averof-kilkis.

“Greece.” New Articles RSS, encyclopedia.1914-1918-online.net/article/greece.

“Εμείς οι Έλληνες 4: Η Ελλάδα στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918).”. Ντοκουμοντέρ ΣΚΑΙ, 18 Απρ. 2012, www.youtube.com/watch?v=PqesCb8fPJA.

“Η Θεσσαλονίκη του Μεγάλου Πολέμου, Γιώτα Μυρτσιώτη, Καθημερινή.” www.kathimerini.gr/836023/article/politismos/polh/h-8essalonikh-toy-megaloy-polemoy.

“Μακεδονικό Μέτωπο (Α' Παγκόσμιος Πόλεμος).” Wikipedia, Wikimedia Foundation, 13 Ιαν. 2018, [https://el.wikipedia.org/wiki/Μακεδονικό_Μέτωπο_\(Α΄_Παγκόσμιος_Πόλεμος\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Μακεδονικό_Μέτωπο_(Α΄_Παγκόσμιος_Πόλεμος)).

“World War One.” BBC History, BBC, www.bbc.co.uk/history/sections/world-war-one.

“Η Ελλάδα στον Α' Παγκόσμιο: Από τον εθνικό διχασμό, στην πλευρά των νικητών.” News 24/7, 27 Ιουλίου 2014, news247.gr/eidiseis/weekend-edition/h-ellada-ston-a-pagkosmio-apo-ton-ethniko-dixasmo-sthn-pleyra-twn-nikhtwn.2919364.html.

“Τα κρίσιμα χρόνια του Εθνικού Διχασμου (Ιδρυμα Μείζονος Ελληνισμού) - 1ος Παγκόσμιος Πόλεμος. Π. Δόμβρος.” Google Sites, sites.google.com/site/domvrosww1/peges/takrisimachroniatouethnikoudichasmoudrymameizonos-ellenismou.

“Ιστορία Ελληνική και Παγκόσμια. Η Μάχη του Σκρα (17 / 30 Μαΐου 1918)”, greekworldhistory.blogspot.gr/2016/01/17-30-1918.html.

“Η Ελλάδα στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο: η ανάγκη συμμάχων, Γιώργος Θ. Μαυροκορδάτος, Καθημερινή.” www.kathimerini.gr/816027/gallery/epikairothta/ereynes/h-ellada-ston-a-pagkosmio-polemo-h-anagkh-symmaxwn.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Νικόλαος Εμμ. Παπαδάκης (Παπαδής), Ελευθέριος Βενιζέλος: Ο άνθρωπος, ο ηγέτης. Βιογραφία, Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» – Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2017.

Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία – Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου – Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Πρακτικά συμποσίου «Η Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης: Η κορύφωση της σύγκρουσης δύο κόσμων. Ιστορική αποτίμηση, 100 χρόνια μετά», Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Χανιά 2017.

Θεοδούλου, Χρίστος Α. Η Ελλάδα και η Αντάντ : 1η Αυγούστου 1914 - 25η Σεπτεμβρίου 1916. Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών "Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος", Εκδόσεις Πατάκη, 2011.

Μυριβήλης, Στράτης, 1890-1969. Η ζωή εν τάφω. Αθήνα : Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2016

Stone, Norman. Συνοπτική ιστορία του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Εκδόσεις Ψυχογιός, 2010.

Weber, Eugen Joseph. Europe since 1715: a modern history. W.W. Norton, 1972.

Carr, John C. Θωρηκτό Αβέρωφ - Κεραυνός στο Αιγαίο. Εκδόσεις Ψυχογιός, 2015.

Leontaritis, Georges B. Greece and the first World War: from neutrality to intervention, 1917-1918. Columbia University Press, 1990.

Mitrakos, Alexander S. French policy towards Greece, September 1915 - March 1917. Mitrakos, 1974.

Curtright, Lynn H. Muddle, indecision and setback: British policy and the Balkan states, August 1914 to the inception of the Dardanelles campaign. Institute for Balkan Studies, 1986.